

14. Bérek, bérkövetelések, sztrájkok

A múlt század utolsó két évtizedében a baromfi-kereskedők üzemeiben az orosházi földmunkások asszonyai és leányai munkát találtak maguknak. A téglagyáron és a söprűgyáron kívül más iparág akkor még nem volt Orosházán, ahol asszonyok dolgozhattak volna, bár ott is csak korlátozott létszámban vették fel őket. Nyáron segítettek férjeiknek a betakarításnál, az őszi hónapokban pedig kopasztani mentek. Egy-egy család életében sokat számított, ha az asszonyok, vagy felnövekedő lányok is keresethez jutottak, ezért igyekeztek is a munkájukat jól végezni.

Az 1890-es évek elején a késő tavaszi, nyári, kora őszi hónapokat leszámítva, akkora volt a munkanélküliség a földmunkásság körében, hogy bármilyen munkalehetőségnek örültek a késő őszi, téli, tavaszi hónapokban, amikor mezőgazdasági munka nem volt.

A baromfiüzemek munkásainak zöme nő volt, akiket a szocialista mozgalom (beleértve a szakszervezeteket is) 1897 eleje előtt csak elvétve érintett. Az agrárszocialista mozgalom Várkonyi-szárnya, az ún. független szocialisták törődtek legjobban a nők szervezésével. Orosházán is ez volt a helyzet, így jutott el a mozgalom a baromfiipar munkásnőihez. A Várkonyi-mozgalom *a napi bérkövetelésekkel* tudta a legszélesebben kiterjeszteni befolyását. Ennek bizonyítéka az 1897-es orosházi követelés is, az első jele a kopasztóasszonyok és a mozgalom szorosabb kapcsolatának. Erről kapunk tudósítást az Orosházi Újság 1897. aug. 8-i számában, amely átvette a „Földművelő” írását.⁶⁹ Ez az újság ismerteti azokat a javaslatokat, amelyeket az orosházi nőszerződés a női munkára vonatkozólag állapított meg. Felsorolja az aratási, a cséplési és más munkák időtartamát, valamint azok munkadíját. Külön foglalkozik a kopasztóasszonyok munkadíjával. Kiemeli, hogy a vasárnapi munka és mindenféle *potom munka* végképp megszüntetendő.

Általában elmondható, hogy a mozgalom fejlődése nyomán szaporodtak meg a bérharcok, különösen olyan időszakokban, amikor a munkaadók valami ok miatt csökkenteni akarták a bért, közvetve vagy közvetlenül. Ilyen ok volt a gazdasági válság is.

Az orosházi baromfitelepi munkásasszonyok bérharcra, valamint a durva bánásmód miatti tiltakozásuk 1906. decemberében már sztrájkba torkollott. A megmozdulásban mintegy 150 kopasztóasszony vett részt. Eredménye ismeretlen. A „Népszava” kiemeli, hogy egyetlen sztrájk-törő sincs közöttük.⁷⁰ (Az Orosházi Újság 1906. december 23-i száma szerint a kereskedők a sztrájk alatt a szokásos vágott baromfi helyett élő baromfit küldtek Pestre.)

Az I. világháború előtt Orosházán volt még egy kopasztósztrájk. Ez azonban, ahogy erre emlékeznek, nem a nagy baromfiszállítók telepén, hanem a kisebb, pesti piacra szállító kereskedőknél, az ún. „libásoknál” történt. A munkabeszüntetés miatt a kereskedők a megvásárolt libákat kénytelenek voltak Szentesre átszállítani, hogy ott megkopasszák.

A gazdasági ellentétek mellett növelte a munkás és a tőkés közötti feszültséget egyes munkáltatók fölényes magatartása, idegen anyanyelve is. Ezt Hor-

váth Józsefné, aki 1910-ben került be kopasztónak és 32 évig ott is dolgozott, így fejezte ki: „. . .ha köszöntünk nekik, a köszönés fogadása is mintha terhes lett volna számukra”. „Hozzánk nem sok szavuk volt, egymás között is németül beszéltek.” „Amikor meg a munka elfogyott, akkor meg csak úgy odaveteték: «mehetnek sétára, mert nincs munka».”

A havidíjasként alkalmazott baromfi-felvásárlók, a vágók, a hizlaldások, a hűtőgépeszek és a gépkocsivezetők már nem látták ilyen nagyok a távolságot közöttük és munkaadójuk között. A tulajdonosoknak a szakembereket jobban meg kellett becsülniük s ez meglátszott a fizetésben is. Legjobban fizették a felvásárlókat, utána a vágók következtek. Ezek bére fölért egy tanító fizetésével. A vágók kétszer, háromszor többet kaptak, mint a jól kereső kopasztóasszonyok. 1937-ben egy vágóasszony fizetése kétszer annyi volt, mint a vendéglőben dolgozó férjéé. A jó kopasztóasszony keresete pedig felért egy fizikai munkásember fizetésével.

A munkaidő általában reggel 6 órától este 6-ig tartott, félórás reggeli és másfél órás ebédszünettel. Az őszi nagy forgalomban azonban hajnalban 4 órakor kezdték a munkát s este sokszor 10—11 órakor fejezték be. A munkások között többen Szentetornyán, Rákóczi-telepen laktak, s ezek előtt ilyenkor még 8—10 km-es út állott, hogy hazaérjenek, reggel pedig ugyanennyi vissza. A II. világháború előtt kerékpárja csak nagyon kevés embernek volt. Ilyenkor vagy nekivágtak az útnak s aludtak otthon 2—3 órát, vagy pedig a telep valamelyik zugában, padlásán, tollban vagy ládában heveredtek le, hogy valamivel többet pihenhessenek.

A túlórázások mellett fárasztó volt ez a munka azért is, mert 1935 előtt szeptembertől decemberig még munkaszüneti nap sem volt. Orosházán vasárnap tartották a piacot, a megvásárolt kövér libáknak feltömést adtak s azon felül még aznap le is vágták azokat. „Úgy vártuk a karácsonyt, hogy végre kipihenhessük magunkat”, mondták többen a régi kopasztók közül.

A szabad vasárnap nagyon hiányzott a munkásasszonyoknak. Legtöbben ezen a napon sütötték a kenyeret s aközben a nagymosást is elvégezték. Ha még maradt idejük, akkor varrtak és foltozták gyerekeik ruháit.

Az üzemek tulajdonosai szívesen adtak munkát a vágók és más szakmunkások feleségeinek, sőt azokat állandó munkásnak vették fel. Ezzel kettős célt értek el: az ember mindjobban lekötelezettjük lett, ugyanakkor a feleségek éppen a férjükre való tekintettel nem mertek bérjavítást kérni. Sőt arra is volt példa, hogy amikor a kopasztóasszonyok a munkát beszüntették, a tulajdonos legkisebb bérjavítását ezek az asszonyok rögtön elfogadták s munkába is álltak. Ezzel megosztották a munkások egységét. Az üzem tulajdonosa azzal egyáltalán nem törődött, hogy a vágók a könnyű kopasztású csirkét adták feleségeiknek s így kétszer annyit kerestek, mint a többiek. Ezt a körülményt a kivételezettek jónak könyvelték el, míg a nagyobb többség nehezményezte.

Nehezményezték, beszéltek is róla, de változtatni sokáig azon sem tudtak, hogy a libák tömését és itatását, a termék takarítását ne ingyen végezzék. Térítés nélkül kellett a vágásra adott pulykákat és a csirkéket is behordaniok. Nem mertek az irodába menni, mert tartottak az elbocsátástól. Erre volt példa is, Poór Antalnét is csak a többi asszony kiállása mentette meg az elbocsátástól.

Némi béremelést akkor értek el, ha nehezen kopasztható baromfiakat hoztak be az üzembe.

A munkások keresetükből nem sokra mentek, ugyanakkor látták, hogy a kereskedők gazdagodtak, mindig építkeztek s új autókat vásároltak. 1938 május végén a rossz közhangulatot még csak növelte a kenyér árának fölemelése. Ennek következményeként a munkások május 30-án a kopasztási bérek emelését kérték. A kereskedők (Bernardinelli-Öhlschläger-Ungár cég) kilátásba helyeztek bizonyos bérjavítást, megígérték, hogy az ingyenes pulykabehordást beszüntetik, de a munkások ragaszkodtak a feltételeikhez. Ezeket a munkaadók nem teljesítették, s így május 31-én a munkát nem kezdték meg. Ekkor a cég „a nagyságos főszolgabíró úr” segítségét kérte, hogy ebben az ügyben soronkívül közbelépni „méltóztassék”. Kérelmükhöz csatoltak egy sebtében összeállított kereseti kimutatást is. Ebben egy asszony napi keresetét 2,82 pengőben jelölték meg és végül megállapították: „A fentiekből kitűnőleg a munkások helyzete semmi kívánni valót nem hagy hátra és fellépésük kizárólag az előálló kényszerhelyzetben való bizakodásban rejti alapjait”.⁷¹

Június 1-én a főszolgabírói hivatalban a munkások megbízottai, Breznyikné Poór Julianna és Horváth Józsefné, valamint a cég részéről Ungár Árpád aláírták a jegyzőkönyvet, amely szerint sikerült némi bérjavítást elérniök, kevesebbet, mint amit kértek, de többet, mint amit a cég ígért. A munkásmegebízottak kérték társaikat, hogy ők is jöjjenek a főszolgabíróshoz, de két asszonyon kívül a többiek inkább az üzemben várták a fejleményeket.

A baromfiipari munkásoknak a II. világháború éve alatt is volt egy jelentős megmozdulásuk. Az akkori eseményekről a hivatalos jelentések nemcsak tájékoztatnak, de a megmozdulások indítékaira is rávilágítanak. 1940. augusztus 26-án az élelmiszer üzemek felügyeletével megbízott hadiüzemi parancsnok jelentette a csendőrőrsnek, hogy a Hangya Szövetkezet telepén 50 baromfikopasztó asszony munkabéremelést kért és a munka beszüntetését helyezte kilátásba, ha a munkabéremelést nem kapja meg.

Ennek során a lefolytatott nyomozásról a csendőrőrsnek a főszolgabíró részére küldött jelentésében a következőket olvashatjuk: „A kikérdezettek valamennyien egybehangozóan előadták, hogy a munkabér felemelést azért kérték, mert a Magyar Mezőgazdák cégnél ugyanezért a munkáért, amit ők végeznek, magasabb munkabért fizetnek.” „Azon kijelentésüket, hogy augusztus 27-én a munkát megszüntetik, afeletti elkeseredésükben tették, hogy férjüket katonai szolgálatra vannak behíva, és maguk, és családjuk igen nagy szegénységben vannak.” Megállapítja továbbá a jelentés, hogy „Munkabeszüntetés nem történt a telepen, a munkások kárt nem okoztak, a munkát tovább folytatták, a kérelmük pedig részben jogos volt, így bűncselekmény fennforogni nem látszik, feljelentés senki ellen nem lett téve”.⁷²

Az üzemekben fizetett munkabérek vizsgálata további részletes kutatásokat kíván, amelyre ezúttal nem tudunk vállalkozni. Nagyon érdekes volna további feltárás során a baromfitelepi munkások és mezőgazdasági munkások kereseti viszonyainak hosszabb időn át történő összevetése.

Az államosítás után bérkövetelések nem voltak, bár az ötvenes években gyakori volt a panaszos hang azért, mert az élelmiszeriparban kevesebbet

fizettek, mint más iparágakban. Nehezményezték azt is, hogy az ország különböző „bérkategóriákba” volt felosztva s Orosháza a legalacsonyabbak közé tartozott. A hatvanas évektől kezdve ez a hátrányos helyzet fokozatosan megszűnt.

1970-ben a baromfiiparnál is bevezették a 44 órás munkahetet. Tekintve, hogy a baromfifeldolgozó üzemben többségben vannak a nődolgozók, ezért a kéthetenkénti szabad szombat elsősorban az ő helyzetükön segít sokat. Érthető volt, hogy ezt a rendelkezést, majd a 40 órás munkahét bevezetését is örömmel fogadták az asszonyok.

15. Kulturális élet

A tőkés üzemekben kulturális élet nem volt. Az üzem tulajdonosainak abból semmi haszna nem származott volna, ha munkásai művelődnek. Ha törődni akartak volna a kulturálódásukkal, ennek sok akadálya volt. Így többek között: 12 órás volt a napi munkaidő, ezért önképzésre nem maradt volna idejük, sőt 1935-ig az év második felében még vasárnap is dolgoztak. A pulyka- és libavágás idején pedig sokszor reggel 4 órakor kezdték a munkát és este 10 órára fejezték be.

Amikor a túlórárt bejelentették, bezárták a kaput. Az idősebbek beletörődtek ebbe, de a fiatalok közül az ügyesebbje, ha egy-egy érdekes filmet akart megnézni, vagy más programja volt, a hátsó kerítésen keresztül szökött ki az üzemből. Az előadás után az előbbi úton visszament a kopasztóba, hogy a blokkok elszámolásánál jelen legyen.

Az egykori üzemekben egyetlen társadalmi esemény a „csirkésbál” volt. Breznyikné Poór Julianna 15 éves korában, 1913 szeptember egyik vasárnapján, mint hagyományos rendezvényen vett részt. Visszaemlékezése szerint Öhlschlägerék üzeméből egyforma ruhában, fúvószenekar kíséretében vonultak fel az „Alföld” vendéglő tánctermebe, ahol reggelig táncoltak. A csirkésbálon a tulajdonos is ott volt és feleségét „bálynának” kérték fel. A bálát a „csirkések” rendezték, de azon mások is részt vehettek.

Löwy Dezső elmondta, hogy 1935 szilveszterén Klein és László baromfitelepének munkásai is tartottak „csirkésbált”. A Komlói utcai üzemből 8 tagú rezesbandával indultak és kerülővel vonultak fel. Útközben sok nézőjük akadt. A 120—140 főnyi csoport végigment az Ady Endre utcán, elhaladt a csirkepiac-tér mellett és visszafordult a Pacsirta utcai Pollák vendéglő felé, ahol reggelig tartott a multság.

Az első világháború évei alatt nem volt csirkebál. A második világháború éveiben továbbra is báloltak. (116. sz. kép.) Stibloné Kereki Ilona szerint ekkor az egyik bált a Polgári Olvasókör tánctermeben tartották. Este a fúvószenekar térzenét adott, s a lányok piros pöttyös kendővel kezdték a táncot. Lőrinczné Kosztolányi Teréz fölelevenített egy régi csirkés nótát is, amellyel a báli megnyitót kezdték. Ennek szövege a következő: